

بررسی علایق و نگرانی‌های ژئوپلیتیکی ترکیه در سوریه

* زهرا سادات مهرابیان^۱، سیروس احمدی نوحدانی^۲، مصطفی قادری حاجت^۳

۱. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران
۲. استادیار گروه جغرافیای سیاسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران
۳. استادیار گروه جغرافیای سیاسی، دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده علوم انسانی، تهران، ایران

اطلاعات مقاله

تاریخ دریافت: ۱۰ تیر ۱۴۰۱
تاریخ پذیرش: ۸ شهریور ۱۴۰۱
تاریخ انتشار: ۲۵ آذر ۱۴۰۱

چکیده

کشورهای جهان با توجه به درک موقعیت خود و منافع ملی که از قبل برای خود تعیین کرده‌اند و با توجه به ارزیابی عملکرد دیگر قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای اقداماتی انجام می‌دهند و نقش سیاسی و بین‌المللی ایفا می‌کنند. سوریه به‌عنوان همسایه جنوبی ترکیه از دیرباز جزو مناطق مهم و حیاتی برای این کشور محسوب می‌شده است، موضوعی که اهمیت خود را در پی تحولات سوریه و درگیری‌های داخلی در این کشور به خوبی نشان داد. محور اصلی این مقاله شناخت نگرانی‌های و علایق ژئوپلیتیکی ترکیه در سوریه است. از این‌رو با بهره‌گیری از رویکرد توصیفی تحلیلی و تکیه بر منابع کتابخانه‌ای در پی شناسایی و تحلیل نگرانی‌ها و علایق ژئوپلیتیکی ترکیه در سوریه از زمان شروع جنگ و بحران در این کشور در سال‌های ۲۰۱۱ تا ۲۰۲۰ هستیم. به‌دنبال پاسخ این پرسش هستیم که نگرانی‌ها و علایق ژئوپلیتیکی ترکیه در سوریه کدامند؟ یافته‌های کتابخانه‌ای و استنباطی که با استفاده از نرم افزار Spss و آزمون T-Test انجام دادیم نشان می‌دهد که علایق ژئوپلیتیکی ترکیه در سوریه عبارت از علایق سیاسی، ژئوکالچری، هیدروپلیتیکی و هیدروکربنی از جمله افزایش عمق راهبردی، رهبری جهان اسلام در منطقه، استفاده راهبردی از رود فرات و منابع نفتی است و نگرانی‌های ژئوپلیتیکی ترکیه در سوریه شامل نگرانی‌های ژئواستراتژیکی، سیاسی، امنیتی خودمختاری کردهای سوریه، نفوذ رقبای منطقه‌ای مانند ایران و وجود نیروهای تروریستی و تکفیری است.

کلیدواژه‌ها:

ترکیه، سوریه، علایق
ژئوپلیتیکی، منافع
ژئوپلیتیکی، نگرانی
ژئوپلیتیکی.

* نویسنده مسئول:

زهرا سادات مهرابیان

نشانی:

دانشکده علوم انسانی، دانشگاه
تربیت مدرس، تهران، ایران.
پست الکترونیک:

z.mehrabian@modares.ac.ir

استناد به این مقاله:

مهرابیان، زهرا سادات، احمدی نوحدانی، سیروس، قادری حاجت، مصطفی. (۱۴۰۱). بررسی علایق و نگرانی‌های ژئوپلیتیکی ترکیه در سوریه. مطالعات بنیادین و کاربردی جهان اسلام، ۲ (۵)، صص: ۱۶۰-۱۳۱

۱. مقدمه

از سال‌ها پیش از شروع بحران در سوریه، ترکیه با این کشور مشکلاتی بر سر مسائلی مانند فعالیت‌های سیاسی کردها در پکک و چگونگی تقسیم آب فرات و استان اسکندرون داشت. اما از سال‌های پس از سال ۲۰۱۱ سیاست خارجی ترکیه حالت تهاجمی به خود گرفت تا جایی که به پشتیبانی لجستیک و همچنین حمایت از برقراری منطقه پرواز ممنوع و دخالت‌های نظامی در سوریه اقدام کرد و در یک دهه اخیر تبدیل به بازیگری فعال و تأثیرگذار در منطقه شده است. سیاست‌های غیریکنواخت دولت اردوغان در این مدت نشان داده است که ترکیه برای ثابت نگهداشتن منافعش در سوریه بارها مواضع خود را تغییر داده است.

این تحولات و نداشتن موضع ثابت در مسائل سوریه نشان می‌دهد که همواره دولت ترکیه دغدغه‌های ژئوپلیتیکی خود را در مقابل سوریه دارد و تنها شکل حل کردن این نگرانی‌ها تغییر پیدا می‌کند. به نوبت ترکیه با این مسائل روبه‌رو می‌شود و دست به اقدام‌های نظامی و شبه نظامی می‌زند و ثابت می‌کند که نگرانی‌های امنیتی و ژئوپلیتیکی را حس کرده و حرکت به سوی این مناطق را متوقف نمی‌کند. به‌ویژه در این اواخر که نیروهای کرد بعد از پایان حاکمیت داعش بر سرزمین‌های شرق فرات این فرصت را می‌بینند که موقعیت سیاسی و خود مختاری خود را تثبیت کنند و بر نگرانی ترکیه بیشتر دامن می‌زنند.

از سویی، ایران به‌عنوان یک رقیب سرسخت منطقه‌ای که در تضاد ایدئولوژیکی و سیاسی با ترکیه قرار دارد، پررنگ‌تر از قبل به حضور در سوریه ادامه می‌دهد. این افزایش نفوذ ایران در سوریه می‌تواند کاهش نفوذ ترکیه در این کشور را به همراه داشته باشد. از سوی دیگر، نیروهای تروریستی و تکفیری داعش که در اندیشه خلافت و نجات مذهبی جهان اسلام هستند، در تشدید بحران سوریه نقش مهمی داشته‌اند.

در این پژوهش به دنبال پاسخ این پرسش هستیم که علایق و نگرانی‌های ژئوپلیتیکی ترکیه در سوریه کدامند؟ در پاسخ، این فرضیه مطرح می‌شود که نگرانی‌های ژئوپلیتیکی ترکیه در سوریه بازیگران کرد و احساسات قومی آن‌ها، وجود نیروهای تروریستی و نفوذ رقبای منطقه‌ای همچون ایران است و علایق ژئوپلیتیکی ترکیه در سوریه استفاده راهبردی از رود فرات، افزایش

عمق راهبردی در منطقه و منابع هیدروکربنی است.

این پژوهش از نظر روش‌شناسی، توصیفی تحلیلی است که ماهیت بنیادی دارد. در این پژوهش با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای و یافته‌های میدانی می‌خواهیم علایق و نگرانی‌های ژئوپلیتیکی ترکیه در سوریه را بررسی کنیم. در بخش یافته‌های کتابخانه‌ای از کتاب‌ها، رساله‌ها، پایان‌نامه‌ها، مقالات و منابع اینترنتی استفاده کرده‌ایم. یافته‌های میدانی با استفاده از پرسشنامه (۵۰ عدد) از افرادی با تحصیلات کارشناسی ارشد و دکترا از متخصصان رشته‌های جغرافیای سیاسی، ژئوپلیتیک، علوم سیاسی و روابط بین‌الملل دریافت شده و نتایج آن با استفاده از نرم‌افزار Spss و آزمون T-Test تحلیل شده است.

۲. پیشینه پژوهش

بیری و ابراهیمی (۱۳۹۷) در مقاله «بحران سوریه و تأثیر آن بر منافع ملی و منطقه‌ای ترکیه» به این نتیجه می‌رسند که بحران سوریه نه تنها با قدرت‌یابی کردها و گروه‌های اسلامی افراطی مانند داعش در امتداد مرزهای جنوبی ترکیه و تهدید امنیت ملی این کشور همراه بوده است، بلکه با ایجاد تنش در روابط آنکارا با دمشق و متحدان غربی‌اش، تهدیدات اقتصادی و سیاسی را نیز متوجه ترکیه کرده است. این مقاله با روش توصیفی تحلیلی و در چارچوب مکتب کپنهاگ پیدایش داعش و منطقه خود مختار کرد در شمال سوریه و تهدیدات ناشی از ظهور آن دو بر امنیت ملی ترکیه را بررسی کرده است. صادقی و همکاران (۱۳۹۴) در مقاله «بحران سوریه و مناقشه ژئوپلیتیکی قدرت‌های منطقه‌ای» بحران سوریه را بررسی کرده‌اند و می‌گویند بحران سوریه تبدیل به آزمونی برای ترکیه شده و دولت اسلام‌گرای این کشور برای کنترل یا حتی نابودی مبارزان کرد در بحران سوریه حضور یافته است. در سطح خارجی نیز ترکیه با این اقدام در پی برتری جویی منطقه‌ای و تثبیت خود به‌عنوان قدرتی منطقه‌ای است. آن‌ها با نظریه واقع‌گرایی تهاجمی به این نتیجه می‌رسند که موضع کشور ترکیه در قبال بحران سوریه افزایش قدرت نسبی و ارتقای جایگاهش در منطقه خاورمیانه است.

مسعودیا و همکاران (۱۳۹۱) در مقاله «از میانجیگری تا حمایت از مخالفان دولت» به تبیین سیاست خارجی ترکیه در بحران سوریه براساس رهنامه عثمان‌گرایی جدید حزب حاکم یعنی حزب عدالت و توسعه پرداخته‌اند و نتیجه می‌گیرند دولت اردوغان در ابتدای بحران

خواستار اصلاحات داخلی در سوریه بوده است، اما با گذشت زمان و پیشرفت بحران و دخالت قدرت‌های جهانی و منطقه‌ای و نیروهای افراطی در بحران سوریه تغییر موضع داد و با فاصله گرفتن از سیاست میانجیگری تبدیل به یکی از مخالفان دولت بشار اسد و خواستار تغییر رژیم سیاسی سوریه شد.

۳. مفاهیم و چارچوب نظری پژوهش

علائق ژئوپلیتیکی عبارت است از مکمل‌های فضایی و جغرافیایی مفروض در ماورای مرزهای کشورها که از نظر ساختاری تجانس دارند و از نظر کارکردی تأمین‌کننده نیازها و کاستی‌های آن‌ها هستند. تعلق ژئوپلیتیکی زیربنای علایق، اهداف و منافع ملی کشورها را تشکیل می‌دهد و ناظر بر مواردی است که به مثابه عامل قدرت یا فرصت یا با تمام یا بخشی از ویژگی‌های طبیعی و انسانی کشور تجانس و همگونی دارند یا دارای ماهیت کارکردی هستند که تأمین‌کننده نیازهای کشور در ابعاد مختلف سیاسی، اقتصادی، تجاری، ارتباطی، فرهنگی، اجتماعی، دینی، علمی، تکنولوژیکی، نظامی، امنیتی، حیثیتی یا محیط زیستی هستند و کشور به آن‌ها دلبستگی و علاقه دارد (hafeznia, 2017: 196).

نگرانی ژئوپلیتیکی، عوامل و متغیرهای جغرافیایی موجود در مکان‌ها و فضاهای درونی و برونی که به مثابه تهدید یا خطر و نیز ضعف برای حیات و فعالیت بازیگران سیاسی از جمله کشورها و دولت‌ها ایفای نقش می‌کنند. کشورها و بازیگران تلاش می‌کنند به روش و اشکال مختلف آن‌ها را از بین ببرند یا میزان تأثیر آن‌ها را بر حیات ملی و ارزش‌های مورد نظر خود کاهش دهند (hafeznia, 2017: 197).

در این پژوهش از نظریه‌های ژئوپلیتیک، جغرافیای سیاسی، علوم سیاسی و روابط بین‌الملل بهره می‌گیریم که عبارت‌اند از: نظریه‌های بعد جدید قدرت و توازن قوا، هایپوتتیکا، واقع‌گرایی و سازه‌نگاری که در جدول ۱ به تشابه‌های این نظریه‌ها با علایق و نگرانی‌های ژئوپلیتیکی می‌پردازیم. سپس با توجه به موارد مطرح‌شده در این جدول می‌توانیم چارچوب مفهومی این پژوهش را بنابر نظریه‌ها مشخص کنیم که در جدول ۲ آمده است.

جدول ۱. جدول تطبیقی تحلیلی نظریه‌های مرتبط با علایق و نگرانی‌های ژئوپلیتیکی

نظریه‌ها	نظریه پرداز	تشابه با نگرانی ژئوپلیتیکی	وجه تشابه با علاقه ژئوپلیتیکی
هایپوتیتیکا	پیتر هاگت	رفتار اقلیت‌ها هم زبان در آن سوی مزر کشور همسایه، ادعای ارضی	کنترل آب علیای رود، منبع هیدروکربنی
بعد جدید قدرت	ساموئل هانتینگتن	نفوذ قدرت درجه ۱ منطقه‌ای به کشور همسایه	افزایش نفوذ منطقه‌ای توسط همکاری با ابرقدرت جهانی
توازن قوا	هانس مورگنتا	نگرانی از تلاش برای کاهش قدرت	مطرح شدن به عنوان قدرت سوم متوازن کننده در منطقه
واقع گرایی	هانس مورگنتا	اقدام تهاجمی یا دفاعی برای محافظت از منافع ملی	-
سازه‌نگاری	الکساندر ونت	نگرانی از ایجاد ساختارهای جدید مخالف با منافع ملی	ایجاد ساختار رفتاری بر اساس تفکرات سیاسی

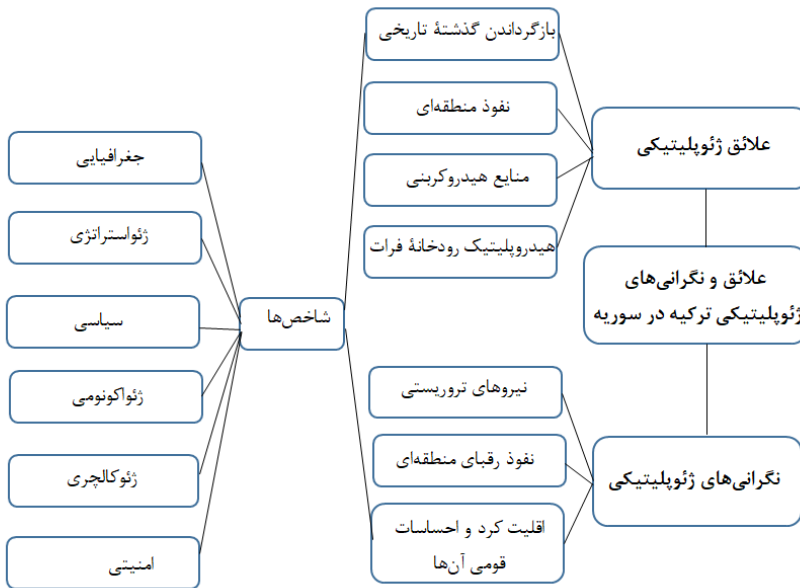
Source: Author

جدول ۲. چارچوب مفهومی پژوهش بنابر نظریه‌های پژوهش

نظریه‌ها	نظریه پرداز	نگرانی ژئوپلیتیکی ترکیه در سوریه	علاقه ژئوپلیتیکی ترکیه در سوریه
هایپوتیتیکا	پیتر هاگت	خودمختاری کردهای سوریه و نگرانی دولت ترکیه از تأثیر پذیری اقلیت کردی کشورش از آنان	کنترل سرچشمه رود فرات، نیاز به منابع نفت و گاز
بعد جدید قدرت	ساموئل هانتینگتن	نفوذ قدرت‌های منطقه به سوریه مانند ایران و عربستان	افزایش نفوذ منطقه‌ای به وسیله همکاری و حمایت دولت‌هایی مانند آمریکا
توازن قوا	هانس مورگنتا	نگرانی از تلاش رقیبانی مانند ایران برای کاهش قدرت ترکیه	مطرح شدن به عنوان یک قدرت سوم متوازن کننده در منطقه که رقیبی برای ایران است
واقع گرایی	هانس مورگنتا	احساس تهدید از سوی نیروهای تروستی	-
سازه‌نگاری	الکساندر ونت	نگرانی از ایجاد ساختارهای جدید مخالف با دیدگاه نوحثمان گرایانه و ادعاهای تاریخی	بازگشت گذشته پرشکوه تاریخی

Source: Author

با تحلیل نظریه‌های مرتبط و بررسی تشابه آن‌ها با علایق و نگرانی‌های ژئوپلیتیکی، با توجه به موضوع اصلی پژوهش نمودار مفهومی را ترسیم می‌کنیم. در این پژوهش علایق ژئوپلیتیکی شامل بازگشت گذشته تاریخی، نفوذ منطقه‌ای، منابع هیدروکربنی و هیدروپلیتیک رودخانه فرات است و نگرانی‌های ژئوپلیتیکی مشمول نیروهای تروریستی، نفوذ رقبای منطقه‌ای، اقلیت کرد و احساسات قومی آن‌هاست و با شاخص‌های جغرافیایی، ژئواستراتژی، ژئواکونومی، سیاسی، ژئوکالچری و ژئوکالچری سنجیده می‌شود.



نمودار ۱. نمودار مفهومی پژوهش Source: Author

۴. یافته‌های کتابخانه‌ای

الف) اقدامات ترکیه در بحران سوریه

ترکیه از تحولات اخیر سوریه به‌عنوان فرصتی تاریخی برای تأمین منافع راهبردی خویش بهره‌برداری می‌کند. سیاست دولت ترکیه در قبال تحولات بسیار محتاطانه بوده است. این کشور

تلاش کرد تا به چهارراه گفت‌وگو و رایزنی‌های منطقه‌ای برای بحران سوریه تبدیل شود. بر این اساس، ترکیه میزبان گروه‌های مخالف اسد و همچنین نشست کشورهای موسوم به دوستان سوریه در خاک خود بوده است. ترکیه در ماه‌های اول شروع درگیری‌ها دورویکرد متناقض را در پیش گرفت؛ ظاهراً از دولت سوریه حمایت کرده و به آن توصیه می‌کند که از خشونت علیه مخالفان پرهیز کند، ولی در عمل از مخالفان حمایت (سیاسی، لجستیکی و نظامی) می‌کرد.

مجلس ترکمن‌های سوریه با عنوان «پلتفرم» ترکمن‌های سوریه توسط دولت ترکیه در دسامبر ۲۰۱۲ با هدف تجمیع کنشگران سیاسی ترکمن مخالف دولت اسد تشکیل شد. در دومین گردهمایی این مجلس که در ۳۰ مارس ۲۰۱۲ با حضور اردوغان، داوداغللو و جورج صبره (رئیس شورای ملی انقلابیون و مخالفان سوریه) برگزار شد، بلوک ترکمن سوریه و حرکت دموکراتیک آن‌ها در قالب مجلس ترکمن‌های سوریه با هدف مشارکت مؤثرتر ترکمن‌ها در نهادهای سیاسی مخالفان دولت سوریه با یکدیگر متحد شدند (Sharifian & Others, 2016: 99).

ترکیه با مجهزکردن گروه‌های معارض سوری به سلاح‌های نظامی، بحران موجود در سوریه را دامن می‌زند. در همین زمینه، روزنامه^۱ ینی مسیح، چاپ ترکیه با تکیه بر گزارش جاستین ولا، خبرنگار روزنامه^۲ ایندپندنت در استانبول که در اخبار خاورمیانه تخصص دارد، می‌نویسد: «قطر و عربستان سعودی از راه ترکیه به ارتش آزاد سوریه اسلحه و مهمات می‌رسانند و حکومت ترکیه نیز در پناه‌دادن، تعلیم و تسلیح مخالفان بشار اسد پایگاه اصلی است» (Vela, 2012). به این ترتیب، ترکیه در بحران سوریه تاکنون این مراحل را طی کرده است:

۱. ترکیه در آغاز تحولات سوریه موضعی نرم در پیش گرفت و امیدوار به حل مشکلات به‌وسیله رایزنی بود.

۲. با افزایش فشارهای بین‌المللی از سوی کشورهای غربی علیه سوریه، ترکیه نیز مواضع جدی‌تری به‌کار گرفت و فعالانه وارد عرصه تحولات سوریه شد. در اینجا ضمن سیاست میانجیگری و پذیرش مخالفان دولت بشار اسد در خاک خود، انتقاداتی نیز بر شیوه برخورد دولت سوریه با مخالفان وارد کرد و خواستار اجرای اصلاحات در سوریه شد.

1. . yeni message
2. . independent

۳. با تداوم تحولات جاری در سوریه و بحرانی شدن اوضاع در روزهای تابستان سال ۲۰۱۱، ترکیه به سمت سیاست اتمام حجت با سوریه پیش رفت. بدین معنا که با تداوم بحران در سوریه به تدریج از سیاست میانجیگرانه خود دست می‌کشد و در صف متحدان غربی‌اش قرار می‌گیرد.

۴. با ادامه بحران سوریه، دولت ترکیه همه ارتباط‌های سیاسی خود را با دولت سوریه قطع کرد. با ورود نیروهای تروریستی مانند جبهه‌النصره و داعش که بیشتر آن‌ها وابسته به شبکه جهانی القاعده بودند، دولت اردوغان با تصور اینکه دولت بشار اسد توان نظامی برای مقابله با گروه‌های تروریستی و همچنین قدرت اقتصادی برای تأمین هزینه‌های ارتش به جهت مقابله با گروه‌های تروریستی را ندارد از گروه‌های مخالف در حال جنگ با دولت سوریه حمایت کرد و کمک‌های تسلیحاتی بسیاری به سمت این گروه‌ها روانه کرد (Koshki & Gudarzi, 2016: 8).

ب) نگرانی‌های ژئوپلیتیکی ترکیه در سوریه

ژئواستراتژیکی

وجود نیروهای کردی در سوریه و تأثیرات احساسات قوی آن‌ها بر کردهای ترکیه: ریشه‌های این نگرانی به گذشته و به درگیری‌های داخلی در ترکیه مربوط می‌شود. زمانی که در سال ۱۹۲۴ جمهوری ترکیه قانون اساسی تصویب کرد و در آن غیر از اقلیت مسیحی و یهودی، وجود تمام اقلیت‌ها به کلی و به یکباره انکار شد و یک شبه همه آن‌ها ترک نامیده شدند. از آن زمان ترک‌ها دست به انکار هویت کردها زدند. در پی آن، کردها در تحرکات خود برای مبارزه و استقلال و جدایی طلبی جدی‌تر و عزمشان برای مقابله با دولت راسخ‌تر شد. از این‌رو، گروه‌هایی به صورت غیرقانونی و رادیکال شکل گرفتند و احزابی تندرو ایجاد شدند که در یک موضوع اشتراک دارند و آن تجزیه ترکیه و تشکیل کردستان مستقل است. یکی از این احزاب حزب کارگران کردستان (پ‌ک‌ک) است که در سال ۱۹۷۴ توسط عبدالله اوجلان و عده‌ای از همفکرانش تأسیس شد. در نتیجه، در پی مشکلات عملیاتی و تدارکاتی که برای این حزب در عراق به وجود آمد، مجبور شدند مناطق و پایگاه‌های خود را در سوریه متمرکز کنند. سوریه نیز با وجود امضا کردن توافق‌نامه‌های امنیتی با ترکیه، همچنان «کارت کُردی» را در جهت دریافت امتیاز از ترکیه در مورد آب فرات، مفید می‌دانست. سوریه طولانی‌بودن مرزهایش با ترکیه و کمبود تجهیزات و نیرو را سبب نفوذ مبارزان کردها به کشورش می‌دانست و به این بهانه از مقابله جدی با کردها امتناع می‌کرد (Cheginizadeh & Asar tamar, 2009: 197-200).

از زمانی که جنگ داخلی سوریه به بحران تبدیل شد و با ادامه درگیری‌ها در مناطق حساسی مانند حلب، حمص و تسری آن به طرف دمشق، ارتش سوریه از اعمال کنترل بر مناطق شمالی که محل اسکان جمعیت بزرگ کردی است، غافل ماند و بشار اسد با توجه به وضعیت موجود و درگیری‌ها، حاکمیت کردها در این مناطق را قابل تحمل می‌دانست به‌ویژه اینکه نقش گروه‌های کردی به‌عنوان موازنه‌ای در برابر گروه‌های مخالفی مثل داعش می‌تواند برای دولت مرکزی سوریه اهمیت راهبردی داشته باشد (Cengil & Haffman, 2017: 60).

به دنبال آن، این عقب‌نشینی برای نیروهای پ‌ک‌ک و شاخه سوری آن پی‌د، یک فرصت استثنایی بود. نیروهای مدافع خلق کرد سوریه (ی‌پ‌ج)، شاخه نظامی حزب اتحاد دموکراتیک (پی‌د)، سه استان عمده در شمال سوریه یعنی عفرین، کوبانی و جزیره تصرف کردند. به این ترتیب، با عقب‌نشینی اسد از شمال سوریه در سال ۲۰۱۲، به حزب اتحاد دموکراتیک وابسته به پ‌ک‌ک این فرصت را داد تا بر امتداد مرزهای سوریه و ترکیه تسلط پیدا کرده و با حمایت پ‌ک‌ک در سال ۲۰۱۳ اعلام خودمختاری کند. از زمانی که شهر کوبانی به دست داعش اشغال شد و با مشارکت کردهای دیگر کشورهای منطقه بازپس گرفته شد، این شهر به نماد مقاومت کردی تبدیل شده و نشانه رشد ملی‌گرایی کردی در منطقه خاورمیانه شد (Taghilu & Khairi, 2020: 65). بدین ترتیب با گرفتن نتیجه دلخواه برای پ‌ک‌ک و قدرت گرفتن بیشتر این گروه در سوریه، خطر ایده پان‌کردی برای کشورهایی مانند ترکیه که اقلیت قابل توجه کردی دارند، افزایش پیدا کرده است، زیرا آن‌ها یک قدم به رسیدن به هدف خود یعنی ایجاد کردستان بزرگ در خاورمیانه نزدیک شدند.

از سویی با وجود اقداماتی که برای حمایت از کردها در دولت اردوغان انجام شد، به نظر می‌رسد سقف انتظارات کردها در دولت حزب عدالت و توسعه برآورده نشده است و افزایش فعالیت‌های احزاب کردی مانند پ‌ک‌ک ناشی از نارضایتی از سیاست‌های اردوغان است. این نارضایتی هم ناشی از سیاست‌های داخلی ترکیه و هم ناشی از از سیاست‌هایی است که دولت این کشور در قبال تحولات منطقه‌ای به‌ویژه سوریه داشته است. با توجه به جمعیت قابل توجه کردها در سوریه، تحولات در سوریه، قطعاً بر کردهای ترکیه نیز تأثیر می‌گذارد، زیرا کردهای این دو کشور اشتراکات قومی و نژادی دارند و خود را جدا از یکدیگر نمی‌بینند. بنابراین با توجه به دغدغه‌های مشترک کردهای دو کشور و روابط میان آن‌ها، اشتراکات قومی و زبانی و سیاست‌های ترکیه در سوریه، موفقیت‌های کردهای سوریه در رسیدن به خودمختاری، کاهش

حمایت‌های استان‌های کردنشین ترکیه از دولت حزب عدالت و توسعه، توانایی فعالیت پک‌ک در ترکیه افزایش پیدا می‌کند. بنابراین همان‌طور که گفته شد ترکیه با خطر تجزیه‌طلبی کردها مواجه شده و آن خطر را از بیش‌ازبیش احساس می‌کند (Amiri & safdarabadi, 2014: 12-13). با توجه به این روابط جدانشدنی بین کردهای دو کشور ترکیه و سوریه و نگرانی همیشگی ترکیه از جدایی‌طلبی کردهای این کشور، با شروع بحران در سوریه، کردها نیز در کنار بشار اسد، در خط مقدم دشمنان ترکیه قرار گرفتند و آنکارا در این راه اقدامات قابل توجهی انجام داد از جمله: انفعال و اغماض در برابر داعش: ترکیه امیدوار بود تا کردهای سوریه با حملات شدید جهادگرایان به نیرویی منفعل، خنثی و مغلوب تبدیل شوند و نتوانند به ائتلافی راهبردی و پیشرفته دست یابند، ترکیه با نگاه ابزاری به داعش نسبت به حمایت گاه و بیگاه و نامحسوس از آنان روی خوش نشان داد (Naghdi eshratabad & others, 2019:77).

تلاش برای ایجاد تفرقه بین احزاب مختلف کرد: از آنجایی که ایدئولوژی پک‌ک با کردهای عراق متفاوت است و جنبش کردی در عراق و سوریه جهان‌بینی سیاسی متفاوتی دارند، رهبران حزب دموکرات کردستان عراق همواره پک‌ک را چالشی در برابر توسعه جوامع کرد در خاورمیانه می‌دانستند (Cemgil & haffman, 2017: 61). تحولات سوریه و ظهور پد نیز به رقابت‌های تاریخی پک‌ک و حزب دموکراتیک کردستان بارزانی دامن زده است، دولت ترکیه برای مواجهه با چالش‌های ایجادشده در پی استفاده از نفوذش روی بارزانی و کردهای عراق با هدف به‌حاشیه‌راندن حزب دموکراتیک کرد سوریه برآمد. در اجرای این راهبرد، ترکیه به شورای ملی کرد که از سوی بارزانی حمایت می‌شود، یاری می‌رساند (Taspinar & Tol, 2014: 7).

برخورد نظامی و ایجاد منطقه امن در شمال سوریه: با توجه به موفقیت‌های نیروهای خلق مدافع کرد در سوریه در ایجاد حکومت اداری در هر سه منطقه حسکه، کوبانی وعفرین که مناطق عمدتاً کردنشین سوریه هستند، ترکیه برای تأثیرگذاری بر بسیاری رویدادها در سوریه به‌ویژه مناطق در کنترل کردها، اقدام نظامی انجام داد (Abdel & Others, 2020: 147-58). از دید رهبران ترکیه ایجاد منطقه امن در امتداد مرزهای جنوبی این کشور و در داخل جغرافیای سوریه ابزاری اساسی در دفع تهدیدات پد به‌شمار می‌رود. بنابراین ترکیه برای ایجاد منطقه امن در شمال سوریه و درهم‌شکستن قدرت پد، به حضور نظامی در شمال این کشور روی آورد. این حضور نظامی در قالب چهار مرحله و در قالب چهار عملیات صورت گرفت که شامل عملیات‌های سپر

فرات، شاخهٔ زیتون، چشمهٔ صلح و البته استقرار نیروهای نظامی در ادلب است.

سیاسی

نفوذ رقبای منطقه‌ای مانند ایران: دولت ترکیه تا قبل از بهار عربی سیاست به‌صفر رساندن مشکلات با همسایگان را در دستور کار خویش قرار داده بود، ولی بعد از شروع شورش‌ها در سوریه ترکیه با وضعیت جدیدی مواجه شد که نیاز به بازبینی روابطش با همسایگان به‌ویژه سوریهٔ دچار بحران داشت (Yilmaz, 2013: 67). کشورهایی که در سطح یک منطقه قرار دارند، کش‌های ژئوپلیتیکی را در یک منطقه شکل می‌دهند. زمانی که منطقه‌ای اهمیت ژئوپلیتیکی بسیار زیادی داشته باشد، به‌ویژه اینکه وجود یک منطقه یا کشور در افزایش یا در کاهش قدرت ملی کشورهای دیگر نقش بسزایی داشته باشد، در نتیجه، نوع خاصی کشش و منازعه بر سر کنترل و نفوذ این بازیگران شکل می‌گیرد (Hafeznia & Rajabiei, 2013: 33).

سوریه بعد از پیروزی انقلاب اسلامی به متحدی راهبردی برای ایران در منطقه تبدیل شده و اهمیت زیادی دارد، زیرا محور مقاومت علیه اسرائیل و پل ارتباطی با حزب‌الله است. به همین منظور، ایران و متحدان منطقه‌ای آن، تلاش‌های بازیگران رقیب را برای تغییر رژیم در سوریه به‌عنوان طرحی حمایتی از سوی رژیم اسرائیل، تضعیف مقاومت و برهم خوردن موازنهٔ قوای موجود در منطقه می‌دانند. بنابراین با تغییر رژیم در سوریه و برکناری بشار اسد مخالف هستند (Ahmadi & Ghorbani, 2014: 21). سقوط رژیم اسد به‌منزلهٔ حذف و پایان تنها مسیر دسترسی ایران به حزب‌الله و حماس است که به‌عنوان بازوان رهنامهٔ راهبردی ایران در منطقه برای بازدارندگی رژیم اسرائیل عمل می‌کنند (Ruhi dehbaneh, 2018:134). در واقع حمایت ایران از دمشق در تحولات سوریه به این سبب بود که ایران سوریه را عاملی برای حرکت رو به جلو در منطقه، یک سپر و ضربه‌گیر و ابزاری برای طرح قدرت و نفوذ خود در منطقهٔ آسیای جنوب غربی می‌داند (Chubin, 2012: 30).

از سوی دیگر، جمهوری اسلامی ایران پس از سرنگونی رژیم پهلوی، تلاش کرده است الگویی اسلامی برای کشورهای منطقه ارائه دهد و با طرح‌هایی که از خارج خاورمیانه (اغلب توسط آمریکا و کشورهای غربی) برای منطقه ارائه می‌شود، مخالفت می‌کند. در مسئلهٔ سوریه و به‌طور کلی انقلاب‌های عربی ترکیه احساس می‌کرد که کل کشورهای منطقه نیازمند ارائهٔ یک الگوی سیاسی برای حکومت‌های آینده هستند و آن الگو می‌تواند الگوی سکولار ترکیه و

اسلام میانه این کشور باشد (Sharifian & Others, 2012: 30). ترکیه که با شدت گرفتن بحران ابتدا به سیاست‌های میانجی‌گرایانه روی آورد و خواستار اصلاحات بود، به این نتیجه رسید که تغییر رژیم اسد در سوریه و رفتن اسد از قدرت می‌تواند منافع راهبردی ترکیه در سوریه را برآورده کند، زیرا مقامات این کشور بر این باور بودند که اسد به صورت اساسی با منافع ترکیه و دیگر تلاش‌های بین‌المللی برای پایان دادن به خشونت از راه اصلاحات سیاسی ناهماهنگ است و با فشار آوردن بر حکومت سوریه و تغییر رژیم اسد، یک رژیم حکومتی همگرا با خود را بر سر کار آورند که مشکلات امنیتی که با سوریه دارند (مسئله کردها) را حل کند و اینکه رهنامه نوعثمانی خود را عملیاتی کنند (Ruhi dehbaneh, 2018: 132).

در مقابل کمک‌های ایران به دولت سوریه، آنکارا با دادن تسهیلات سیاسی و لجستیکی به مخالفان سیاسی و نظامی دمشق گام‌های زیادی را در روند خصمانه علیه دولت سوریه برداشت (Niyakuoi & Sotoudeh, 2016: 130). از آنجایی که ایران از نظر دولت ترکیه، حامی مقاومت اسلامی و ضداسرائیل، حامی حزب‌الله و در کل، گفتمان مقاومت در منطقه خاورمیانه است و ژئوپلیتیک شیعی را هدایت می‌کند که از ایران تا عراق، سوریه و لبنان شکل گرفته و روی حوادث خاورمیانه تأثیرگذار است، ترکیه به دنبال تضعیف سوریه و تغییر زبان مقاومت با ارائه الگوی اخوانی ترکیه به منظور تضعیف الگوی شیعی مقاومت است و در این راه از ابزارها و راهبردهایی استفاده می‌کند مانند ارتباط با جنبش اخوان المسلمین (Momeni & others, 2012: 45).

امنیتی

نفوذ نیروهای تروریستی تکفیری به محیط امنیتی ترکیه

بعد از تشدید جنگ داخلی سوریه و تبدیل آن به یک بحران منطقه‌ای، برخی نیروهای غیردولتی با اندیشه‌های سلفی و جهادی از جمله داعش و جبهه‌النصره در سوریه ظاهر و با اقدامات نظامی بر بخش‌هایی از سوریه مسلط شدند و آن مناطق را در اختیار گرفتند. رهبران حزب عدالت و توسعه در ابتدا کوشیدند از این گروه‌ها استفاده ابزاری کنند. البته توجهی به ایدئولوژی این گروه نداشتند و در آغاز روی کار آمدن این گروه‌ها در سوریه از آنان به صورت نامحسوس حمایت می‌کردند. یکی از دلایل استفاده ابزاری از این گروه‌ها، مقابله با جریان‌های کردی در منطقه بود که البته دستاوردی برای ترکیه نداشت و کردستیزی داعش در بحران سوریه به محو شدن خطوط شکاف میان کردهای سوریه و پکک یا جنبش‌های سیاسی کرد انجامید؛

شکاف‌هایی که حزب عدالت و توسعه با آن جهت جلوگیری از تجزیه‌طلبی کردها و ضعیف نگهداشتن آنان بهره می‌گرفت (Naghdi & others, 2019: 77).

در واقع آنکارا با سیاست و قاعده «دشمن دشمن من، دوست من است»، نسبت به تحرکات و تبادل‌ات مرزی، جذب نیرو و امکان دریافت کمک‌های مالی این گروه از مسیر ترکیه عکس‌العمل جدی نشان نمی‌داد. در هر صورت انفعال، اغماض و غفلت ترکیه در مقابله جدی با داعش که بر اثر دشمنی با اسد و تمایل به کنترل پکک و شاخه اقماری آن یعنی پی‌دی‌دی، و راهبرد ناموفقی که ترکیه نسبت به این گروه‌ها در سوریه در پیش گرفت، سبب دشواری‌هایی برای این کشور شده است. مهم‌ترین آن به چالش کشیده شدن محیط امنیتی ترکیه است، زیرا به واسطه تحلیل‌هایی که این عناصر سلفی از خلافت دارند، داعش در رسانه‌های خود، این کشور را به دلیل داشتن رژی می‌سکولار به عنوان یک طاغوت تعریف می‌کند. از آنجایی که این عناصر ابتدا به فکر اصلاح در کشورهای مسلمان نزدیک هستند، سرنگونی رژیم ترکیه را هدفی بلندمدت و راهبردی می‌دانند.

به دلیل سیاست‌های فرقه‌گرایانه و نگاه تک‌بعدی اردوغان، در سطح ساختارهای فرمانطقه‌ای، عناصر این گروه‌ها ماهیتی به شدت فشارآور و طردکننده به خود گرفتند و وجهه عمومی این کشور در نزد آن عناصر (افکار عمومی، اتحادیه اروپا، آمریکا) به خطر افتاد و اعتبار و اعتماد ترکیه نزد آن‌ها کاهش پیدا کرد. بنابراین حالت الزام‌آور نظام بین‌الملل سبب شد تا ترکیه به مبارزه با داعش رهنمون شود (Naghdi & Others, 2019: 94). با گذشت زمان درگیری بین این کشور و عناصر جهادی و تکفیری شدت پیدا کرد و حملات تروریستی سازماندهی شده از مرزهای سوریه تا هر نقطه ترکیه گسترش یافت. به طوری که در فاصله ۲۰ مارس ۲۰۱۴ تا ۱ ژانویه ۲۰۱۷ در حملات تروریستی که از سوی داعش ترتیب داده شده بود حداقل ۳۱۳ نفر جان خود را از دست دادند و حدود ۲۰۰۰ نفر مجروح شدند (Gok, 2019: 92). این حوادث تروریستی بر بخش گردشگری که یکی از اصلی‌ترین منابع درآمدی ترکیه است تأثیر منفی می‌گذارد، از آنجایی که مهم‌ترین هدف حملات تروریستی ایجاد ترس و وحشت است، این اقدامات به وجهه ترکیه در عرصه بین‌المللی لطمه می‌زند، تأثیر بدی بر ترجیح گردشگران خارجی می‌گذارد، زیرا ترکیه را ناامن می‌بینند و این تغییر ترجیح سبب اثرگذاری بر مشاغل مرتبط با گردشگری می‌شود (Ceylan & Kedikli, 2018: 262).

مسئله دیگر اینکه از سال ۲۰۱۳، ترکیه منبع جذب نیرو برای داعش و مرکز قاچاق اسلحه، تدارکات و افراد در سراسر مرز ترکیه و سوریه بوده است. تعداد شهروندان ترکی که برای زندگی در قلمرو تحت کنترل داعش ترکیه را ترک کردند بین ۵۰۰۰ تا ۹۰۰۰ است. تحقیقات نشان می‌دهد بیشتر شهروندان ترکیه‌ای که به این گروه پیوستند از میان جهادگران کهنه‌کار از درگیری‌های پیشین جوانان حاشیه‌نشین شهری، مسلمانان سنی فوق محافظه‌کار و کردهای اسلام‌گرا با انگیزه اصلی مبارزه با پ‌ک‌ک و پی‌ج بودند. برخی از این افراد به کشور بازگشته‌اند و دولت ترکیه در برخورد با آن‌ها دچار چالش شده است؛ کسانی که زود برگشتند، تحت پیگرد قانونی قرار نگرفتند و به احتمال زیاد ناشناخته مانده‌اند و برخی از آن‌ها در حملات داعش که در خاک ترکیه انجام شد، دست داشتند (International Crisis Group, 2020: 7).

پ) علایق ژئوپلیتیکی ترکیه در سوریه

هیدروپلیتیکی

استفاده راهبردی از رود فرات: رودخانه فرات به طول ۲۷۰۰ کیلومتر در غرب آسیا از ترکیه سرچشمه می‌گیرد و سپس وارد سوریه می‌شود، با اینکه ۳۰ درصد مساحت حوضه این رودخانه در ترکیه است، ۹۴ درصد از سرچشمه فرات در این کشور قرار دارد. این کشور به‌عنوان سرزمینی که در ابتدای جریان آب قرار دارد برای خود حق مطلق در مورد آب‌های سرچشمه گرفته از خاکش قائل است و ادعای همسایگانش را مبنی بر حق اولیه (برآب) به‌طور قاطع رد می‌کند و مدعی است کشورهایمانند سوریه آب فرات را اسراف می‌کنند و تکنولوژی از رده خارج شده آن‌ها برای آبیاری و تولید برق مناسب نیست (Mokhtari & Ghaderi hajat, 2008: 63). در این زمینه، هیدروژمونی^۳ در طرح گاپ یا طرح جنوب شرقی آناتولی (شامل ۱۳ طرح آبیاری و برق آبی است که از دهه ۱۹۸۰ آغاز شده و دربردارنده ۲۳ سد و ۱۹ نیروگاه برق آبی روی رودخانه‌های دجله و فرات) از مهم‌ترین برنامه‌های توسعه منطقه‌ای از نگاه ترکیه است (Miyanabadi & Ami-ri, 2019: 73). در عمل این طرح از یک‌سو در پی وابسته‌کردن امنیت آبی کشور به منابع آبی خارج از کشور است. از سوی دیگر، به‌عنوان ابزار خشکسالی و برگ برنده‌ای علیه کشورهای پایین‌دست از جمله سوریه از آن استفاده است (Zaki & Asadollahi, 2020: 8-5). همچنین رود

۳. تقارن‌نداشتن قدرت سیاسی در بین کشورهای یک حوضه مشترک، نقش زیادی در مناسبات میان کشورهای آن حوضه دارد و مارک 3. زیتون و وارنر از این پدیده با عنوان هیدروژمونی یاد می‌کنند، یعنی وضعیتی که در آن، کشور قوی، مقدار بیشتری از آب نسبت به سهم (Warner & zeitoun, 2008: 806-805) خود استفاده می‌کند و با راهبرد کنترل منابع آب ایجاد می‌شود.

فراست ۹۰ درصد منابع آب سوریه را تشکیل می‌دهد، بنابراین این طرح تهدیدی بسیار جدی برای منابع آب این کشور است و این مسئله امنیت غذایی و انرژی در این کشور را با خطر مواجه می‌کند (Cheginizadeh & Others, 2019: 70). با توجه به اقلیم خشک و کم‌آبی ادامه‌دار در سوریه فشار ترکیه در آینده نیز بیشتر خواهد شد و سوریه به یک گروگان آبی تمام عیار تبدیل می‌شود.

سیاسی و ژئوکالچری

افزایش عمق راهبردی و نقش رهبری اسلام در منطقه

روی کار آمدن حزب عدالت و توسعه در سال ۲۰۰۲ سبب شد که ترکیه دستخوش دگرگونی جدی سیاسی، اقتصادی و اجتماعی شود و سیاست خارجی به‌عنوان بخش مهمی از روند این تحول مورد توجه قرار گرفت. با توجه به منافع و اهداف ملی ترکیه، تحولات در سطح منطقه‌ای و سیستمی، خاورمیانه را به حوزه اولویت سیاست خارجی این کشور تبدیل کرده است (Oz- demir, 2019: 167). به‌قدرت رسیدن این حزب سبب شد این کشور به منطقه خاورمیانه توجه کند و در پی ایفاکردن نقشی فعال در منطقه باشد و تحت حاکمیت این حزب سیاست گسترش نفوذ در خاورمیانه را برای تبدیل شدن به بازیگر منطقه‌ای با حفظ روابط با غرب دنبال کند. حاکمان این کشور در تلاش برای تحول سیاست خارجی این کشور از حالت واکنشی به‌نوعی راهبرد فعال هستند که هدف آن تبدیل شدن به مؤثرترین قدرت منطقه‌ای و احیای جایگاه و شکوه امپراتوری عثمانی است (Mearaji, 2020: 25).

بنابر گفته داوداغللو، هدف نهایی ژئواستراتژیک در درازمدت، تبدیل این کشور از قدرتی منطقه‌ای به قدرتی جهانی بود. در همین حال، توسعه ترکیه قرار بود از نزدیک‌ترین حوضه، به‌ویژه منطقه خاورمیانه آغاز شود (Gurcan, 2017) بنابراین سیاست‌مداران نوع‌نشان‌گرا، سوریه را ابزار مناسبی برای افزایش نفوذ در منطقه و برای اجرای سیاست به‌صفر رساندن مشکلات با همسایگان می‌دانستند. برای مقامات دولت حزب عدالت و توسعه، سوریه دروازه ورود ترکیه به کشورهای عربی خاورمیانه محسوب می‌شد و بر این اعتقاد بودند که گسترش روابط با این کشور می‌تواند زمینه نفوذ فرهنگی، سیاسی و دسترسی به بازار بزرگ اقتصادی سوریه و در نهایت خاورمیانه را برای ترکیه به ارمغان آورد (Aras & polat, 2008: 18). با توجه به اینکه سوریه در کناره شرقی مدیترانه قرار گرفته و از ۱۸۶ کیلومتر ساحل برخوردار و در همسایگی

با اسرائیل، لبنان و عراق است، به وضوح اهمیت ژئوپلیتیکی و نقش راهبردی این کشور در مناسبات منطقه‌ای و بین‌المللی آشکار می‌شود. دولت ترکیه به واسطه تجزیه امپراتوری عثمانی در هدایت و رهبری بخش عمده‌ای از جهان اسلام مدعی روایت خاص خود از اسلام است که عملی شدن آن می‌تواند منجر به ارتقای جایگاه ترکیه در جهان اسلام در سطح رهبری منطقه شود. حزب عدالت و توسعه به‌عنوان حزب حاکم بر ترکیه به‌ویژه بعد از خیزش‌های دنیای عرب، پیگیر این روایت بوده است. حتی این حزب متشکل از میانه‌روهای جوان حزب منحل‌شده اسلام‌گرای فضیلت است که به رهبری رجب طیب اردوغان در ۱۴ اوت ۲۰۰۱، تشکیل شد. بنابراین این حزب به شجره‌نامه احزاب اسلامی در ترکیه وابسته است (Firouzabadi dehghani & Pooresmaili, 2018: 92).

ملی‌گرایی اسلامی حزب عدالت و توسعه، برخلاف چارچوب متعارف کمالیستی، سرزمین‌های عثمانی را به‌عنوان «حوضه ژئوفرنگی» اعلام کرد که دولت ترکیه می‌تواند نفوذ خود را به آن گسترش دهد. بازتعریف فضای ملی (حوزه منافع) به این عنوان اولین رکن ملی‌گرایی اسلامی را تشکیل می‌دهد. در راستای این اصل، حزب عدالت و توسعه دخالت ترکیه در سوریه را به‌منظور سرنگونی رژیم اسد به‌عنوان یک مسئولیت تاریخی توصیف کرده است، زیرا براساس این دیدگاه، اسد نماینده مردم سوریه نیست، بلکه نماینده منافع یک اقلیت محدود علوی است. بنابراین سوریه به‌عنوان فضایی شناخته و ارائه شده است که در آن منافع دولت ترکیه می‌تواند به‌طور فعال و مشروع دنبال شود. شناسایی منافع ملی با سیاست خارجی فعالانه و تجدیدنظرطلبانه، به‌ویژه در خاورمیانه، دومین رکن ملی‌گرایی اسلامی را تشکیل می‌دهد (Sar-acaoglu, 2018: 19-20). ترکیه در زمان حکومت حزب عدالت و توسعه کوشیده است خود را به‌عنوان الگویی نشان دهد که سازش بین اسلام با دموکراسی را تجربه می‌کند. به‌ویژه برای اثبات و نمایش دادن امکان نوسازی در اسلام سیاسی و حرکت سکولاریسم به‌سوی مصالحه با اصول اسلام معتدل و تبدیل شدن این کشور به مدلی برای جهان اسلام به‌عنوان الگوی توسعه‌یافته دموکراتیک و سکولار و پیشرفته از نظر اقتصادی و همگام با جهانی شدن که از نظر ایالات متحده نیز عاجی است برای مقابله با رشد رادیکال در جهان. همچنان که اردوغان در سال ۲۰۰۳ در دانشگاه هاروارد نیز گفت «من تأیید نمی‌کنم که فرهنگ اسلامی و دموکراسی نمی‌توانند آشتی داشته باشند» (Sabouri & Salehian, 2015: 126).

ترکیه که با حمایت از مخالفان دولت اسد از حمایت گروه‌های سنی مذهب مانند

اخوان المسلمین در داخل سوریه و دولت‌هایی مانند عربستان و قطر در خارج این کشور برخوردار است، تلاش می‌کند تا ضمن معرفی خود به‌عنوان حامی جنبش‌های اسلامی، حمایت گروه‌های با نفوذ مانند اخوان المسلمین را کسب و از آن به‌عنوان ابزاری برای تحقق رؤیای احیای امپراتوری عثمانی استفاده کند (Safavi & Nabawi, 2016: 129). از سویی استفاده رسانه‌هایی مانند سریال‌های تلویزیونی به‌عنوان قدرت نرم در مشروعیت‌بخشیدن به گفتمان پوپولیستی و ملی‌گرایی حزب عدالت و توسعه با ترسیم شباهت‌هایی بین نمونه‌های گذشته و حال، نقشی اساسی دارند. این سریال‌ها برای انتقال گفتمان حزب عدالت و توسعه ابزار تبلیغاتی نشان می‌دهد. بسیاری از پژوهش‌های موجود در مورد سریال‌های تلویزیونی ترکیه با استفاده از مطالعات ارتباطات و روابط بین‌الملل، پدیده‌ها را از منظر قدرت نرم بررسی می‌کند. حزب عدالت و توسعه با آمیختن فرهنگ عامه با پیام‌های سیاسی، از سریال‌های تلویزیونی ترک به‌عنوان ابزاری برای تحکیم گفتمان سیاسی خود استفاده می‌کند (Cevik, 2019: 1-12). تولیدات این رسانه‌ها در سال‌های اخیر در میان کشورهای عرب‌زبان از جمله سوریه طرفداران زیادی پیدا کرده است و مسلماً محبوبیت این آثار سینمایی و تلویزیونی در میان مردم، به پیشبرد اهداف حزب عدالت و توسعه از جمله افزایش عمق راهبردی کمک می‌کند.

ژئواکونومیک

منابع هیدروکربنیک سوریه

رشد اقتصادی ترکیه به‌عنوان کشوری فقیر از نظر منابع، با قبوض انرژی رو به رشد همراه بوده است. آژانس بین‌المللی انرژی، بخش ناظر انرژی در سال ۲۰۱۰ پیش‌بینی کرده بود که ترکیه احتمالاً سریع‌ترین رشد میان‌مدت تا بلندمدت، تقاضای انرژی را در میان کشورهای عضو آژانس بین‌المللی انرژی خواهد داشت، عضوی که از بزرگ‌ترین مصرف‌کنندگان جهان محسوب می‌شود. انرژی پیشرو در رشد برای توسعه اقتصادی و مصرف انرژی ترکیه، تشنگی خود را برای انرژی بیشتر با منابع هیدروکربنی وارداتی رفع می‌کند و اقتصاد این کشور به شدت به هیدروکربن‌های وارداتی وابسته است (Han, 2011: 604).

سوریه تولیدکننده یا صادرکننده بزرگ نفت در بازار جهانی نبود، اما قبل از جنگ تقریباً ۴۰۰،۰۰۰ بشکه در روز، نفت خام از میدین نفتی خود در بخش شرقی کشور، نزدیک مرز عراق، تولید می‌کرد. از زمان شروع جنگ داخلی سوریه در سال ۲۰۱۱، تولید نفت و گاز به دلیل تحریم اقتصادی گسترده کاهش

پیدا کرده بود. درگیری‌ها در کشور، میادین نفت و گاز را بین بازیگران درگیر سوریه تقسیم کرده بود؛ دولت سوریه، نیروهای کرد و داعش، همه قسمت‌هایی از میدان‌های انرژی را کنترل می‌کردند. اما داعش کنترل بیشتر میادین نفتی و همچنین چندین میدان گازی در سوریه را به دست گرفت. براساس نقشه‌ای که وزارت ارتباطات، حمل و نقل و صنعت دولت سوریه و دفتر سازمان اطلاعات جغرافیایی اداره حمل و نقل در سال ۲۰۱۵ منتشر کرده بودند، داعش ۸۰ درصد از میادین نفت و گاز این کشور را کنترل می‌کرد، نیروهای کرد ۱۲ درصد و رژیم سوریه تنها ۸ درصد در اختیار داشتند (Almohamad & dittmann, 2016: 1-16). دخالت ژئواکونومیک ترکیه در سوریه تا حد زیادی به سیاست خط لوله نسبت داده می‌شود، اینکه ترکیه خواستار تبدیل شدن به یک قطب انرژی است که می‌خواهد انرژی شرقی را به اروپا متصل می‌کند، اما در کنار این مسئله آرزو دارد از وابستگی بیش از حد خود به انرژی روسیه و ایران بکاهد و منابع انرژی خود را متنوع کند (Gurcan, 2017: 5).

زمانی که اوضاع در سوریه تغییر کرد، زمینه‌هایی برای کاهش وابستگی ترکیه به کشورهای همسایه و دسترسی به منابع نفت ارزان قیمت ایجاد شد، برخی از شواهد و ادعاها نشان داد وقتی داعش کنترل بخش اعظم منابع نفتی و گازی سوریه را در دست داشته، ترکیه اقدام به خرید نفت از داعش کرده است؛ (Aijala, 2016: 18). شاید نفت سوریه کیفیت نفت ایران و عربستان را نداشته باشد، اما برای کشوری مثل ترکیه که از لحاظ این منابع فقیر است، می‌تواند وسوسه‌کننده باشد، زیرا هرچند کوچک، اما فرصتی است که وابستگی خود نسبت به ایران و روسیه را کم کند. با بحرانی شدن اوضاع سوریه و افتادن منابع به دست داعش، ترکیه از هرج و مرج و چنددستگی در سوریه بیشترین استفاده را کرده و نفت ارزان قیمت را بدون تشریفات و قراردادهای رسمی خریده است. این مسئله نشان می‌دهد هرچند سوریه از لحاظ نفتی در رده بالای دارندگان این منابع محسوب نمی‌شود، اما ترکیه نمی‌تواند نسبت به آن بی تفاوت باشد.

۵. یافته‌های میدانی

در این بخش از روش پرسشنامه استفاده کردیم که ۲۳ سؤال مربوط به علایق و نگرانی‌های ژئوپلیتیکی در تعداد ۵۰ عدد و در قالب طیف لیکرت طراحی کردیم. با استفاده از آزمون t-test و نرم‌افزار spss، داده‌های حاصل از پرسشنامه را تجزیه و تحلیل و نتایج حاصل از آن را مورد سنجش و ارزیابی قرار دادیم. در جدول ۳، گویه‌های پرسشنامه آمده است. برای گویه‌ها از حروف انگلیسی به ترتیب حروف الفبای انگلیسی استفاده کرده‌ایم.

جدول ۳. گویه‌های مربوط به علائق و نگرانی‌های ژئوپلیتیکی ترکیه در سوریه

گویه‌های علائق ژئوپلیتیکی	
A	موقعیت راهبردی سوریه برای حضور ترکیه در این کشور با اهمیت است.
B	جایگاه سوریه در عمق راهبردی ترکیه با اهمیت است.
C	مطرح‌شدن به عنوان بازیگر در جبهه اول منطقه‌ای، می‌تواند انگیزه‌ای برای حضور ترکیه در سوریه باشد.
D	با توجه به جایگاه ایران در مقام قدرت اول منطقه‌ای، حضور ترکیه در سوریه می‌تواند فرصتی برای به‌چالش کشیدن قدرت ایران باشد.
E	کاهش عمق راهبردی ایران در سوریه، می‌تواند به رسیدن ترکیه به قدرت سطح اول منطقه‌ای کمک کند.
F	سوریه می‌تواند بستری مناسب برای اجرای سیاست‌های نوعثمانیگری ترکیه باشد.
G	کاهش قدرت علویان در سوریه می‌تواند در اجرای سیاست‌های نوعثمانگرایانه ترکیه مؤثر باشد.
H	حضور ترکیه در سوریه می‌تواند انگیزه‌ای برای رسیدن به جایگاه رهبری جهان اسلام و نیز بازیابی قدرت و شکوه امپراتوری عثمانی باشد.
I	ترکیه می‌تواند از رود فرات استفاده راهبردی کند.
J	با توجه به اهمیت حیاتی رود فرات برای مردم سوریه، کنترل سرچشمه این رود توسط ترکیه، این کشور را در رسیدن به اهداف سیاسی در سوریه یاری می‌دهد.
K	با توجه به کمبود منابعی مانند نفت و گاز در ترکیه، منابع هیدروکربنی سوریه می‌تواند انگیزه‌ای برای حضور ترکیه در سوریه باشد.

گویه‌های نگرانی‌های ژئوپلیتیکی	
L	قدرت‌یابی و نفوذ قدرت‌های رقیب (ایران و عربستان) در سوریه موجب تضعیف جایگاه منطقه‌ای ترکیه می‌شود.
M	قدرت‌گرفتن عنصر کرد در سوریه با توجه به تنش‌های گذشته میان دولت ترکیه و گروه پ‌ک‌ک می‌تواند برای ترکیه دغدغه امنیتی ایجاد کند.
N	با توجه به تغییر و تحولات در سوریه، ترکیه از ظهور مناطق مختار کردی نگرانی ژئوپلیتیکی دارد.
O	اقدامات نظامی گروهک پی‌دی در سوریه با در نظر گرفتن این مسئله که ترکیه آن را شاخه سوری پ‌ک‌ک می‌داند برای دولت ترکیه نگران‌کننده است.
P	اغماض و انفعال ترکیه در برابر داعش می‌تواند دلیلی بر احساس ناامنی از سوی کردهای سوریه باشد.
Q	حمایت و پشتیبانی تسلیحاتی کشورهایمانند آمریکا و اسرائیل، در قدرت‌گرفتن گروه‌های مبارز کرد سوریه مؤثر است.
R	موفقیت‌های کردهای سوریه می‌تواند بر احساسات قومی کردهای ساکن در ترکیه تأثیر بگذارد.
S	نزدیک‌بودن روابط سوریه با برخی از قدرت‌های منطقه‌ای برای ترکیه ایجاد نگرانی می‌کند.
T	درگیر شدن قدرت‌های عمده منطقه‌ای و حتی فرامنطقه‌ای در جنگ داخلی سوریه می‌تواند نظم جدید منطقه‌ای متعارض با منافع ملی ترکیه را ایجاد کند.
U	حضور گروه‌های تکفیری با اندیشه‌های افراط‌گرایانه در سوریه تهدیدی برای امنیت ملی ترکیه محسوب می‌شود.
V	جذب تعدادی از شهروندان ترکیه در گروه‌های تروریستی مانند داعش می‌تواند زمینه‌ساز تهدیدات امنیتی علیه ترکیه باشد.
W	انجام چندین عملیات تروریستی در برخی از شهرهای ترکیه توسط گروه‌های تکفیری، نگرانی امنیتی از سوی این گروه‌ها را در ترکیه افزایش می‌دهد.

بعد از مشخص شدن گویه‌های مربوط به پژوهش، یافته‌های پرسشنامه را با آزمون T تک متغیره تحلیل کردیم که نتایج آن در جدول‌های ۴ و ۵ و ۶ آمده است.

جدول ۴. آزمون تک متغیره T (One-Sample Test) برای گویه‌های علایق ژئوپلیتیکی

Test Value = 3 مقدار آزمون						
آماره	درجه آزادی	مقدار معناداری	میانگین اختلافات	فاصله اطمینان ۹۵ درصد اختلاف		
				پایین ترین	بالا ترین	
A	۱۱,۳۸۱	۴۹	.۰۰۰	۱,۴۴۹	۱,۱۹	۱,۷۰
B	۸,۴۸۵	۴۹	.۰۰۰	۱,۱۸۰	.۹۰	۱,۴۶
C	۷,۲۰۳	۴۹	.۰۰۰	۱,۲۰۰	.۸۷	۱,۵۳
D	۶,۹۳۶	۴۹	.۰۰۰	۱,۰۲۰	.۷۲	۱,۳۲
E	۱۰,۴۵۰	۴۹	.۰۰۰	۱,۲۶۰	۱,۰۲	۱,۵۰
F	۷,۶۶۲	۴۹	.۰۰۰	۱,۱۰۰	.۸۱	۱,۳۹
G	۴,۳۱۹	۴۹	.۰۰۰	.۶۶۰	.۳۵	.۹۷
H	۳,۷۹۹	۴۹	.۰۰۰	.۶۴۰	.۳۰	.۹۸
I	۸,۴۰۰	۴۹	.۰۰۰	۱,۲۰۰	.۹۱	۱,۴۹
J	۷,۴۳۶	۴۹	.۰۰۰	۱,۰۴۰	.۷۶	۱,۳۲
K	۶,۳۹۷	۴۹	.۰۰۰	.۹۰۰	.۶۲	۱,۱۸

جدول ۵. آزمون تک متغیره (One-Sample Test) T برای گویه‌های نگرانی‌های ژئوپلیتیکی

Test Value = 3 مقدار آزمون						
آماره	درجه آزادی	مقدار معناداری	میانگین اختلافات	فاصله اطمینان ۹۵ درصد اختلاف		
				پایین‌ترین	بالا‌ترین	
L	۷,۵۰۹	۴۹	.۰۰۰	۱,۰۶۰	.۷۸	۱,۳۴
M	۹,۱۶۰	۴۹	.۰۰۰	۱,۳۲۰	۱,۰۳	۱,۶۱
N	۸,۸۸۱	۴۹	.۰۰۰	۱,۳۰۰	۱,۰۱	۱,۵۹
O	۷,۷۱۱	۴۹	.۰۰۰	۱,۱۸۰	.۸۷	۱,۴۹
P	۴,۸۰۴	۴۹	.۰۰۰	.۸۲۰	.۴۸	۱,۱۶
Q	۶,۵۲۷	۴۹	.۰۰۰	.۹۴۰	.۶۵	۱,۲۳
R	۷,۸۳۷	۴۹	.۰۰۰	۱,۰۶۰	.۷۹	۱,۳۳
S	۷,۷۱۶	۴۹	.۰۰۰	.۹۶۰	.۷۱	۱,۲۱
T	۶,۰۸۳	۴۹	.۰۰۰	.۸۴۰	.۵۶	۱,۱۲
U	۲,۲۵۲	۴۹	.۰۲۹	.۳۸۰	.۵۴	.۷۲
V	۲,۷۵۳	۴۹	.۰۰۸	.۴۸۰	.۱۳	.۸۳
W	۲,۴۴۹	۴۹	.۰۱۸	.۴۶۰	.۰۸	.۸۴

جدول ۶. آماره‌های آزمون T تک متغیره برای کل گویه‌ها براساس وزن به دست آمده از نتایج پرسشنامه

گویندها	تعداد	میانگین	انحراف معیار	واریانس	میانگین انحراف استاندارد
A	۵۰	۴,۴۵	۰,۸۹۱	۰,۷۹۴	۰,۱۲۷
M	۵۰	۴,۳۲	۱,۰۱۹	۱,۰۳۸	۰,۱۴۴
N	۵۰	۴,۳۰	۱,۰۳۵	۱,۰۷۱	۰,۱۴۶
E	۵۰	۴,۲۶	۰,۸۵۳	۰,۷۲۷	۰,۱۲۱
C	۵۰	۴,۲۰	۱,۱۷۸	۱,۳۸۸	۰,۱۶۷
I	۵۰	۴,۲۰	۱,۰۱۰	۱,۰۲۰	۰,۱۴۳
O	۵۰	۴,۱۸	۱,۰۸۲	۱,۱۷۱	۰,۱۵۳
B	۵۰	۴,۱۸	۰,۹۸۳	۰,۹۶۷	۰,۱۳۹
F	۵۰	۴,۱۰	۱,۰۱۵	۱,۰۳۱	۰,۱۴۴
L	۵۰	۴,۰۶	۰,۹۹۸	۰,۹۹۶	۰,۱۴۱
R	۵۰	۴,۰۶	۰,۹۵۶	۰,۹۱۵	۰,۱۳۵
J	۵۰	۴,۰۴	۰,۹۸۹	۰,۹۷۸	۰,۱۴۰
D	۵۰	۴,۰۲	۱,۰۴۰	۱,۰۸۱	۰,۱۴۷
S	۵۰	۳,۹۶	۰,۸۸۰	۰,۷۷۴	۰,۱۲۴
Q	۵۰	۳,۹۴	۱,۰۱۸	۱,۰۳۷	۰,۱۴۴
K	۵۰	۳,۹۰	۰,۹۹۵	۰,۹۹۰	۰,۱۴۱
T	۵۰	۳,۸۴	۰,۹۷۶	۰,۹۵۳	۰,۱۳۸
P	۵۰	۳,۸۲	۱,۲۰۷	۱,۴۵۷	۰,۱۷۱
G	۵۰	۳,۶۶	۱,۰۸۱	۱,۱۶۸	۰,۱۵۳
H	۵۰	۳,۶۴	۱,۱۹۱	۱,۴۱۹	۰,۱۶۸
V	۵۰	۳,۴۸	۱,۲۳۳	۱,۵۲۰	۰,۱۷۴
W	۵۰	۳,۴۶	۱,۷۶۴	۱,۷۶۴	۰,۱۸۸
U	۵۰	۳,۳۸	۱,۱۹۳	۱,۴۲۴	۰,۱۶۹

۶. تحلیل و نتیجه گیری

بنابر یافته‌های کتابخانه‌ای و میدانی که به وسیله پرسشنامه و تحلیل آن توسط آزمون آماری مربوطه به دست آمد، مشخص شد موقعیت راهبردی سوریه و جایگاه آن در عمق راهبردی ترکیه، بیشترین اهمیت را در مورد علاقه ژئوپلیتیکی ترکیه در سوریه دارد و قدرت گرفتن عنصر کردی و خودمختاری آنان و همچنین نفوذ قدرت‌های منطقه‌ای مانند ایران مهم‌ترین نگرانی ژئوپلیتیکی را برای ترکیه در سوریه ایجاد می‌کند. بنابراین با توجه به یافته‌های پژوهش به این نتایج می‌رسیم:

بعد از روی کار آمدن حزب عدالت و توسعه، زمینه نظری سیاست خارجه این کشور را احمد داووداغلو با نام عمق راهبردی، پایه‌گذاری کرد. او معتقد بود ترکیه به دلیل موقعیت جغرافیایی منحصر به فرد، عمق فرهنگی و تاریخی خود به عنوان نتیجه امپراتوری عثمانی باید یک کشور اصلی باشد که قدرت و شکوه دوره عثمانی را در قالبی جدید به ترکیه‌ای تزریق کند که با غرب گرایش‌های هم‌سویی از نظر سیاسی و ایدئولوژیکی دارد. حتی اسلام هم باید در شکلی جدید به رهبری ترکیه معرفی شود که دموکرات شده و با سیاست غربی منافاتی نداشته باشد. برای رسیدن به این اهداف باید در کشورهایی که زمانی جزو امپراتوری عثمانی بوده‌اند و می‌خواهد نفوذ خود در آن‌ها را گسترش دهد، یک ساختار ذهنی در قالب تفکر نو عثمان‌گرایی ایجاد کند. خلق ذهنیتی نجات‌دهنده از ترکیه، در به قدرت رسیدن این کشور در منطقه کمک قابل توجهی می‌کند. این ذهنیت نشان می‌دهد کشورهایی مانند سوریه در اندیشه ترکیه مانند یک کودک نوپا است که هنوز نتوانسته با استقلال سیاسی ارتباط برقرار کند و باید با نجات سیاسی و ایدئولوژیکی روبه‌رو شود. تصویرسازی ایدئولوژیکی ترکیه با ابزارهایی مانند فیلم و سریال نشان می‌دهد این دولت در ایجاد این ذهنیت قدم برداشته است. اگر به حمایت این کشور از اخوان المسلمین و نظم اخوانی در سوریه نگاه کنیم متوجه می‌شویم ساختار رفتاری مورد نظر ترکیه در این گروه‌ها پیدا شده بود که هم‌سو با منافع ترکیه است.

اقلیت کردی در ترکیه سال‌ها مورد بی‌توجهی و سرکوب مقامات ترکیه قرار گرفتند تا آنجا که احساس یک شهروند درجه دو را دارند و حالا این ادعاهای پان‌کردی و کردستان بزرگ در سوریه می‌تواند وحدتی ایجاد کند که خطرش برای ترکیه بیشتر از کشورهای است که جمعیت کرد دارند. این نگرانی ژئوپلیتیکی می‌تواند توجیه‌کننده رفتار تهاجمی و البته از دید ترکیه،

تدافعی نظامی در سوریه باشد. خطر کردها برای ترکیه آنقدر بزرگ است که از یک نگرانی مانند نیروهای تروریستی و تکفیری استفاده کند تا با کردها رو در رو شود و آن‌ها را شکست دهد، زیرا این خودمختاری برای اهداف آینده این کشور خطرناک است.

ایران به‌عنوان قدرتی منطقه‌ای، ایجاد این ساختار ذهنی مورد نظر ترکیه در بین کشورهای منطقه از جمله سوریه را نمی‌پذیرد، زیرا این ذهنیت به غالب شدن الگوی اسلامی ترکیه در منطقه منجر می‌شود که با شکست الگوی مورد نظر اسلامی ایران همراه است و دستاوردهای انقلاب اسلامی ایران را زیر سؤال می‌برد. از سویی، سوریه راه ارتباطی با مقاومت لبنان و حماس است و اگر این اندیشه نجات‌دهنده از ترکیه در این کشور جای بگیرد، راهبرد ارتباطی ایران با محور مقاومت به خطر می‌افتد. بنابراین ایران هم از نظر سیاسی و هم از نظر ایدئولوژیکی در برابر این تفکرات ترکیه در قالب نوع‌مانیسم تمام‌قد ایستاده است. در نتیجه، ایران به‌عنوان رقیبی جدی برای ترکیه و به‌عنوان نگرانی ژئوپلیتیکی محسوب می‌شود.

References

- Abdel, Khaled Jamil and Others (2020), Turkish Military Intervention as one of the tools for Implementing the Turkish Foreign Policy Orientations in northern Syria "Operation Peace Spring, as a model". Faculty of arts and Science, Department of Political Science, Applied Science Private University, Amman, Jordan.
- Aboultaif, Eduardo Wassim, (2016), Regional and international factors that prolong the Syria crisis, Aberdeen university research archive, available at: <http://aura.abdn.ac.uk/handle/2164/15367>.
- Ahmadi, hamed. Ghorbani, fahimeh (2014), The impact of the Syrian crisis on iran- turkey relations, foreign relations quarterly, 6th year, issue 3, pp 44-7. [In Persian]
- Ahmet k. Han (2011), Turkey energy strategy and middle east: Between a rock and a hard place, published by Turkish studies, volume 12, issue 4. available at: <https://doi.org/10.1080.14683849.2011.6225110>.
- Aijala, Anna-lotta, (2010), How is Isis funded, Tallinn university of technology, school of economics and business administration, department of international relation, chair of the international relations and politics.
- Almohamad, Hussein, (2016), Oil in Syria between terrorism and dictatorship social sciences journal, Volume 5, issue 2. available at: https://doi.org.10.3390/socsci_5020020.
- Amiri, madineh. Abedi safdarabadi, mona (2014), The role of the Syrian crisis on the separatism of the kurds of turkey and Iraq, the 7th new international virtual conference of iran and the world, octobr. [In presian].
- Aziz, l. (2020), The Syria Kurd in the us Foreign Policy: Long-term Strategy or Tactical ploy?, available at: <http://cecrilouvain.be/wp-content/uploads/2020/note-danaly-laraaziz-version-final.pdf>.
- Bulent, aras &, Karakaya Polat, Rabia, (2008), from conflict to cooperation: de

- securitization of Turkey's relation with Syria and Iran available at: <https://sdi.sagepub.com/content/39/5/495.short>.
- Cemgil, C. Hoffman, C. (2016), The "Rojava Revolution" in Syria Kurdistan: A Model of Development for the Middle east? Institute of Development Studies, 47 (3)27-43.
- Cevik, B, senem, (2019), Turkish historical television series: public broadcasting of neo-ottoman illusions, journal of southeast European and black sea studies, volume 19, issue 2.
- Ceylan, Enes. Kedikli, Umut (2018), The effect of terrorism on the world and Turkey economy in the context of turism sector, international congress of human and social sciences research.
- Cheginizadeh, gholamali .asari, ahmadreza (2017), Takfiri groups and the security of the Islamic republic of iran, social order research quarterly, 9th year, 3issue. [In Persian].
- Cheginizadeh, gholamali. Asar tamar, mohammad (2009). Kurdish ethnic movements and turkey's national security, international quarterly of foreign relations, first year, second issue, pp 218-185. [In Persian].
- Cheginizadeh, gholamali. mousavinia, seyeyed reza. Imeni, farshid (2019). Hydropolitics and water conflicts in the tigris and Euphrates rivers (1950-2018), middle east studies quarterly, 26th year, number 4. [In Persian].
- Chubin, Sharam, (2012), Iran and the Arab spring : Ascendancy frustrated Gulf research center, available at: <http://carnegieendowment.org/files/Iran-and-Arab-spring-2873>.
- Gok, Naim, (2019). Reflections of Syria crisis to Turkey (2011-2017), uskudar university journal of social sciences, issue:8, vol,77-114.
- Gurcan, Efe Can. (2017), "Political geography of Turkey's intervention in Syria: underlying causes and consequences (2011-2016)". Journal of aggression. conflict and peace research. Available at: <https://doi.org/10.1108/>

JACPR-10-2017-03290.

Firouzabadi dehghani, seyed jalal. Pooresmaili, najmeh (2018), Turkish foreign policy in the middle east: conservative, revisionist and ideological foundations, foreign relation quarterly. 10th year, number 38, pp 104-75. [In Persian].

Hafeznia, mohammadreza (2016), Principles and concepts of Geopolitics, 5th edition, mashhad: papli publications. [In Persian].

Hafeznia, mohammadreza. Rajabiei, hossein (2013), Persian gulf regional studies, samt publication. [In Persian].

International crisis group , (2020), Calibrating the response: Turkey's Isis returnees. Published by international crisis group, available at: <http://www.jstor.org/stable/resrep.31268>.

Koshki, sadegh. Gudarzi, Maryam (2016), Turkey's strategic role in middle east developments (case study: Syrian crisis), the third international conference on modern research in management, economic and humanities. [In Persian].

Mearaji, Ebrahim (2020), Changing the approach in turkey's foreign policy: from the european union to the middle east, political and international research quarterly, number 45, pp 170-31. [In Persian].

Miyanabadi, Hojjat. Amiri, Azam (2019), Intertwining of water, politics and environment in tigris and Euphrates watershed, geopolitics quarterly, 15th year, 2 issue, PP 86-54. [In Persian].

Mokhtari, hossein. Ghaderi hajat, mostafa (2008), Middle east Hydropolitics in the horizon of 2025: a case study of the tigris and Euphrates basins, the Jordan rivers, the Nile rivers. Geopolitics quarterly, 4th year, issue 1. [In Persian].

Momeni, majidreza. Khademi, atiyeh. Ghorjili, Hamed (2012), The review of turkey's positions and actions in the Syrian crisis based on the decision-making approach, political research quarterly, number 5, pp 178-163. [In Persian].

- Naghdi eshratabad, jafar. gharshasbi, reza. Sadeghi, hadi (2019), The structure of the international system and the analysis of the turkey's policy against isis, strategic policy research quarterly, 8th year, number 31. [In Persian].
- Niyakuoi, seyed amir. Sotoudeh, ali asghar (2016), The pattern of conflict between regional and extra-regional actors in the internal conflicts of Syrian and Iraq, strategy quarterly , 25th year, number 80. [In Persian].
- Ozdemir, cagtay, (2019), period Turkey's middle east policy: Transformation from construction to realism Justice and development party and rising Turkey, publisher: kadim.
- Ruhi dehbaneh, majid (2018). Geopolitical analysis of iran-turkey rivalry effected by the developments in the middle east in 2011, geopolitics quarterly, 14th year, number 1, pp 147-113. [In Persian].
- Sabouri, ziauddin. Salehian, tajuddin (2015), Middle east conflict future and changes in the regional power balance of iran and turkey, international relations research quarterly, first volume, number 17, pp 138-105. [In Persian].
- Safavi , seyed hamze. Nabawi, seyed mehdi (2016), Turkey's behavior towards the light of the doctrine of strategic depth, defense policy magazine, 22th year, number 94. [In Persian].
- Saracaglu, Cenk, (2018), The Syrian conflict and the crisis of Islamic nationalism in Turkey, published by Turkey policy quarterly issue 4, volume 16.
- Sharifian, jamshid. Abdullah Pour, Hossein. Derafshan, Mojtaba (2016), Turkey's role in the Syrian crisis and its impact on the extranal national security of the Islamic republic of Iran, research security quarterly, 15th year, number 55. [In Persian].
- Sharifian, jamshid. Kabiri, abasalt. Tahamanesh, alireza (2012), Interaction and confrontation between iran and turkey in the Syrian crisis, security research journal, volume 11, number 38. [In Persian].
- Taghilu, faramarz. Khairi, mostafa (2020), Turkey and the Syrian crisis and the

policy of dealing with the emergence of Kurdistan (2011-2020), International policy research journal, year 9, number 1, pp 84-55. [In Persian].

Taspinar, Omer. Tol, Gonal. (2014), "Turkey and the kurd: From predicament to Opportunity" Center of the united State and Europe at brooking, us -Europe Analysis Series number 54, January 22.

Vela, Justin (2012), " assad talk of a 'state of war' as rebels attack clashes on outskirts of Damascus a Turkish PM send a warning to the Syrian regim ", 27 june, available at: <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/assad-talk-of-a-state-of-war-as-rebels-attack-7888915.html?origin=internalsearch>.

Warner, Jeroen, (2008), Contested hydrohegemony: Hydraulic control and security in Turkey, available at: <https://www.water.alternatives.org/index.php/allabs/32-a/2-6/file>.

Warner, Jeroen f. zeitoun, mark (2008), International relation theory and water do mix: a response to furlong's troubled waters hydrohegemony and international water relation, political geography 27, pp 810-802.

Yilmaz, Nuh. (2013), "Turkey: goodbye to zero problems with neighbors" In: the Regional Struggle for Syria. European Council on Foreign Relations.

Zaki, yashar. Asadollahi, seyed soroush (2020), Hydropolitics of the Turkish gap project and its impact on the environmental security of Iraq and Syria, space political analysis quarterly, volume 3, number 1. [In Persian].